

پیام نوریها
public channel

✓ کانال پیام نوریها در سال 95 با هدف تهیه جزوات و نمونه سوالات افتتاح و از همان ابتدای تاسیس کوشیده است با تکیه بر تلاش بی وقفه، کارگروهی و فعالیت های بدون چشمداشت کاربران متمایز خود، قدمی کوچک در راه پیشرفت ارائه خدمات به دانشجویان این مرز و بوم بردارد.

@Payamnoria

[telegram.me/Payamnoria](https://t.me/Payamnoria)

رایگان است و همیشه رایگان میماند

اطلاع از اخبار و دانلود جزوات و نمونه سوالات

[برای ورود به کانال تلگرامی پیام نوریها کلیک کنید](#)

" کانال و خانواده تلگرامی پیام نوریها "

با عضویت در کانال و به آرشیو زیر دسترسی پیدا کنید

✓ تمام نمونه سوالات به روز تا آخرین دوره

✓ جزوات درسی

✓ بیش از ۱۰۰ فلش کارت درس

✓ اخبار به روز پیام نور

✓ فیلم و فایل آموزشی اختصاصی

✓ انجام انتخاب واحد و حذف و اضافه

✓ پاسخگویی به سوالات دانشجویان

✓ معرفی گروه و انجمن های پیام نوری

✓ طنز و توییت دانشجویی

به یکی از بزرگترین کانال های پیام نوری بپیوندید

[برای ورود به کانال تلگرامی پیام نوریها کلیک کنید](#)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

خلاصه روانشناسی در نهج البلاغه

نویسندگان:

دکتر مسعود آذربایجانی

محمدصادق شجاعی

فصل اول: کتاب‌شناخت نهج البلاغه

➤ نهج البلاغه، توسط سید رضی جمع‌آوری شده و واقعیات و حقایق بسیار با اهمیتی را درباره ۳ موضوع خدا، جهان و انسان مطرح کرده است.

برخی از مباحث موجود در نهج البلاغه:

۱. علم‌النفس: شناخت انسان، قوای او، ساحت‌های وجودی انسان، آفرینش وی، عوالم تحول و ...
۲. روانشناسی کمال: ویژگی‌های انسان سالم یا انسان کامل با خصوصیات خلیفه‌الله، معدن کلمات الهی، حجت خدا، عقل مستفاد، موید به روح القدس و ...
۳. روانشناسی شخصیت: عزت، ذلت، شجاعت و ... بعنوان صفات شخصیتی
۴. روانشناسی اجتماعی: شناخت فرهنگ‌ها و قبیله‌ها، گروه‌ها، رهبری، جاذبه میان فردی، پرخاشگری، ستیزه‌جویی، تعصب و تفاوت‌های زن و مرد

چیستی نهج البلاغه:

- ✓ نهج البلاغه به معنی روش رسا و بجا سخن گفتن، نامی است که سید رضی به مجموعه گردآوری شده از سخنان حضرت علی گذاشت.
- ✓ نهج البلاغه در سال ۴۰۰ قمری و ۶ سال قبل از وفات سید رضی و در دوره خلافت عباسیان و فرمانروایی آل بویه، گردآوری شده است.
- ✓ پس از قرآن و احادیث نبوی، مهمترین منبع شناخت اسلام و دایره‌المعارف فرهنگ اسلامی است.
- ✓ نهج البلاغه دارای ۳ بخش اصلی خطبه‌ها و کلمات (شامل ۲۴۱ خطبه و کلام)، نامه‌ها و مکتوبات (شامل ۶۳ نامه، ۱۲ وصیتنامه و بخشنامه) و حکمت‌ها (شامل ۴۸۰ سخن کوتاه حکمت‌آمیز) است.
- ✓ سید رضی خطبه ۳ را به شقشقیه، ۸۳ را به غرا، ۹۱ را به اشباح و ۱۹۲ را به قاصه نامگذاری کرده است.
- ✓ شهید مطهری، موضوعات نهج البلاغه را در ۱۴ عنوان کلی جای می‌دهد.
- ✓ قدیمی‌ترین چاپ نهج البلاغه در ایران، چاپ سنگی ۱۲۴۷ قمری در تبریز است.

فصل دوم: مبانی انسان‌شناسی

- روان‌تحلیل‌گری و به ویژه فروید، تصویری بدبینانه از انسان ارائه می‌دهد زیرا آدمی، سردابی تاریک است که همواره تعارضی در آن در حال جوش و خروش است.
- در نظام فروید، تنها یک هدف غایی و اساسی در زندگی وجود دارد و آن، کاهش تنش است.

پدیدایی انسان:

- ✓ مبدا اولیه همه انسان‌ها در ابتدا از خاک و پس از آن بطور طبیعی از نطفه است.
- ✓ آفرینش انسان، مستقل از موجودات دیگر است و منشا پیدایش اولیه انسان، از خاک و آب یا گل است.
- ✓ مخفی بودن زمان مرگ بدلائل زیر بر سلامت و بهداشت روانی انسان موثر است: امیدبخشی، کار و تلاش بیشتر، کاهش ترس از مرگ، سعی در ایجاد آمادگی برای آخرت و مرگ ناگهانی از جهت تقویت ایمان و افزایش عمل صالح.

سرشت نخستین:

- ✓ مراد از سرشت نخستین و طبیعت مشترک، پاره‌ای خصوصیات مشترک فرا حیوانی، غیراکتسابی و زوال‌ناپذیر است که در ادراکات، گرایش‌ها و توانش‌های آدمی ظهور و بروز می‌یابد.
- ✓ جان لاک، منکر فطرت انسانی بوده و خوزه ارتگا انسان را فاقد طبیعت اولیه می‌داند.
- ✓ ثرندایک و واتسون که از پیشگامان رفتارگرایی هستند، انسان را فاقد طبیعت اولیه می‌دانند.
- ✓ روسو بر دست‌مایه‌های فطری و سرشت نخستین خدادادی تاکید دارند.
- ✓ در میان روانشناسان، فروید معتقد است بخش بزرگ سرشت انسان، ذاتی است. نهاد، نیرومندترین بخش شخصیت، یک ساختار ذاتی با شالوده‌ای فیزیولوژیکی است.
- ✓ قرآن بر سرشت نخستین در انسان اشاره داشته و انسان را فاقد ادراک و شناخت علوم حصولی که مستلزم اکتساب و یادگیری است می‌داند.
- ✓ حضرت علی، بر سرشت نخستین در انسان که بر فطرت الهی دلالت دارد، تاکید می‌کند و فلسفه بعثت انبیای الهی را یادآوری فطرت خدایی می‌داند.
- ✓ از نظر حضرت علی، برترین وسیله‌ای که متوسلان می‌توانند با چنگ زدن به آن، به خدا تقرب جویند، ایمان به خدا و رسولش و جهاد در راهش بوده و یکتا دانستن پروردگار که مقتضای فطرت انسانی است.
- ✓ در جایی، حضرت علی خود را مصداق مجسم فطرت الهی می‌داند که کاملاً دست نخورده باقی مانده است.

کرانه‌های وجودی انسان:

۱. تفاوت انسان‌ها:

- ✓ تفاوت انسان‌ها، یکی از مهمترین عوامل محدودیت‌هاست.

- ✓ رکن اول حیات انسان، اجزای متمائل وی مانند رگ‌ها، خون‌ها و مانند آن است که در جریان زندگی آدمی، ائتلاف دارد.
- ✓ رکن دوم حیات انسان، اضدادی است که در تکاپو و پویندگی منظم خود، ادامه حیات را امکانپذیر می‌کند مانند گرمی و سردی و خشکی و تری.
- ✓ ۷ تیپ شخصیت در کلام حضرت علی که بصورت اجمالی در میان مردم شیوع دارد عبارتست از زیبارویان کم خرد، بلندقامتان کم همت، نیکوکاران نازیبا، خردجثه‌های ژرف‌نگر، خوش‌نام بدسیرت، آشفته‌دل و فکر و دلیر و سخنور.
- ✓ ۲ تبیین در کلام حضرت علی برای تفاوت آدمیان است: یکی تفاوت در مزاج‌ها و دیگری تفاوت در زمین‌هایی که آنها و والدین آنها در آن نشو و نما کرده‌اند.

۲. ضعف انسان:

- ✓ چون انسان ضعیف است، خداوند در احکام خود تخفیف داده است.
- ✓ امتیاز انسان، فقط در قوه عقلانیست.
- ✓ محدودیت‌ها و کرانمندی‌های انسان عبارتست از مرگ، بیماری، ضعف بدنی، ضعف اخلاقی و مسئولیت اخروی.

جبر و اختیار:

- ✓ امام صادق، اطاعت و عصیان را اختیاری می‌داند و جنبه‌های بیولوژیک و فیزیولوژیک را از قلمروی اختیار خارج می‌کند و معیار آن را امکان سرزنش و پرسش از آن فعل یا صفت بیان می‌کند؛ یعنی آنچه بتوانی انسان را بر آن سرزنش کنی، پس آن فعل از آن انسان است و اگر نتوانی انسان را مواخذه کنی، فعل خداست.
- ✓ امام علی در خطبه اشباح، به اوصاف حضرت حق پرداخته است.
- ✓ امام علی در خطبه قاصعه، به آزمون‌های سخت الهی اشاره می‌کند.
- ✓ حضرت علی با ترغیب بر اعمال ارادی، هدف اصلی آنها را آزمون الهی می‌شمارد.
- ✓ براساس پذیرش اراده و اختیار در انسان است
- ✓ که خدا، انبیای خود را جهت تبلیغ و هدایت مردم می‌فرستد.
- ✓ یکی از نشانه‌های اختیار در انسان، مسئولیت وی در قبال اعمال خود است.
- ✓ در بیان امام صادق و اعتقاد شیعه، انسان نه در همه افعال خود مجبور است و نه چنان است که در همه اعمال خود آزاد باشد، بلکه وضعیت در حالتی بین این دو امر است.
- ✓ مشیت الهی، حاکم و مسلط بر همه امور است و در همه لحظات جاری است و اراده ما هم در طول اراده و مشیت حق است و این، معنای واقعی توحید افعالی است.

فصل سوم: ساحت‌های انسان

بدن:

✓ بدن در نگاه حضرت علی، یکی از ساحت‌های مهم آدمی است.

برای حفظ و نگهداری بدن:

۱. استراحت اول شب برای بدن لازم است
۲. بیماری تن از فقر و تهیدستی هم بدتر است و سلامت بدن از ثروت و دارایی بهتر است
۳. روزه‌داری باعث سلامت و رشد مناسب بدن است
۴. بدن در طلب مال و ثروت و آرزوهای دور و دراز بشدت فرسوده می‌شود
۵. بدن سالم یکی از سرمایه‌های مهم خوشبختی و رستگاری معنوی است
۶. عافیت بدن به موازات سلامت دین از دعاها و خواسته‌های دائمی است و نیازی است که فقط باید از درگاه بی‌نیاز مسئلت شود
۷. مراقبت از سرما و داشتن پوشش مناسب در ابتدای فصل سرما و کم کردن پوشش در اواخر آن، یکی از رموز سلامت بدن است.

نیازها و احتیاجات بدن:

۱. خوراک:

✓ البته نباید به هدف اصلی و مهمترین انگیزه کارهای زندگی تبدیل شود.

۲. خواب:

- ✓ حضرت، خواب اول شب را برای آرامش بدن مناسب‌تر می‌داند.
- ✓ از جهت روانی، خوابی که پیش از آن انسان دچار تردید و نگرانی نباشد، برای فرد مفیدتر از حتی امور معنوی مانند عبادت توام با شک و دل نگرانی است.
- ✓ زیاده‌روی در خواب، موجب ضعف اراده در تصمیم‌های روزانه می‌شود.

۳. پوشاک:

- ✓ در میان زنان، لباس نقش مهمتری در زینت و زیبایی دارد و عزم جدی‌تری در امور زندگی نسبت به آن دارند.
- ✓ کسانی که اهل تقوا و خویش‌داری هستند، در لباس و پوشاک خود نیز میانه‌روی دارند و از پوشیدن لباس‌های فاخر و پر زینت یا مندرس و نامتعارف پرهیز می‌کنند.
- ✓ حضرت علی توصیه جدی دارند که زینت دنیا، ما را نفریبد چون زوال‌پذیر و ناپایدار است و شایسته دلبستگی نیست و کسی که زیور دنیا چشم‌هایش را خیره کند، کوردل شده و غم و اندوه و نگرانی، در دلش خانه کند.

۴. نیاز جنسی:

- ✓ افزون بر انگیزش در تشکیل خانواده و فرزندآوری و بقای نسل که بر نیاز جنسی استوار است، در اعتدال قوای بدنی، لذت-ها و هیجان‌های عاطفی مثبت و شادی و نشاط زندگی موثر و از نیازهای لازم است.

نفس:

- ✓ اگر ذهن، محل علوم حصولی آگاهی دانسته شود، نفس، فاعل ادراک و علم حصولی و نیز فاعل اراده و خواهش و عواطف در مراتب مختلف است.
- ✓ افلاطون، نفس را خاستگاه حیات جسم و عامل حرکت آن می‌داند.
- ✓ ارسطو، نفس را کمال نخستین برای جسم طبیعی دارای اندام می‌داند یعنی نفس، چیزی است که حقیقت اجسام طبیعی دارای عضو را تشکیل می‌دهد.
- ✓ ابن سینا می‌گوید: نفس نیرویی در جسم است که مبدا صدور کارهایی می‌شود که یکنواخت نیستند.

نفس، دارای انواع زیر است:

۱. نفس نباتی:

- ✓ متولی تغذیه، رشد و تولید مثل است.

۲. نفس حیوانی:

- ✓ افزون بر ویژگی‌های نفس نباتی، عامل احساس و حرکت‌های ارادی است.

۳. نفس انسانی:

- ✓ افزون بر ویژگی‌های نفس نباتی و حیوانی، دارای اندیشه بوده و تصورات و تصدیقات کلی را می‌فهمد، استنباط آرا می‌کند و افعال فکری و حدسی را انجام می‌دهد.

- نفس در قرآن، برای نفس انسانی و نه گیاهی و حیوانی بکار می‌رود و به معنای شی و ذات آن بصورت کامل و تمام است.
- مراتب نفس به ترتیب عبارتند از مسومه، ملهمه، اماره، لواحه، مطمئنه، راضیه و مرضیه.
- در نهج البلاغه، نفس دارای یک کلیت و جامعیت است که بطور عمده ناظر به بخش اصیل و اصلی انسان است.

کارکرد نفس:

۱. شناختی:

- ✓ نفس، قابل محاسبه و شناخت است و خود نفس، مسئولیت شناخت را بعهده دارد و باید خود را برای این شناخت و معرفت آماده کند.

۲. ارادی و عملی:

- ✓ نفس دارای عزم و اراده است و می‌تواند در موارد مقتضی، عمل کند و نسبت به سستی‌های خود نیز مسئول است.

۳. تمایلات:

- ✓ حضرت در نامه‌ای به مالک اشتر فرمان می‌دهد که نفس خود را هنگام هیجان شهوت‌ها درهم شکند و آن را از طغیان باز دارد زیرا نفس آدمی را به بدی می‌خواند مگر آنکه خداوند رحم کند.
- ✓ نفس، مبدا شهوات و تمایلات انسان است.

۴. کنترل نفس:

- ✓ نفس بطور طبیعی، گرایش به بدی‌ها و انگیزه‌های شهوانی دارد.
- ✓ بیشترین گزاره‌ها و مطالب نهج‌البلاغه در موضوع نفس، در زمینه مهار تمایلات و مقابله با هوای نفس است.
- ✓ امام علی، کنترل نفس را تا حد ریاضت برای خود لازم می‌داند.
- ✓ حضرت، مدارا و مراعت نفس را در امور حلال و مباح، لازم می‌شمارد.

روح:

- ✓ مراد از روح، ساحتی است که به تعبیر عرفانی، حصار فردیت در هم می‌شکند و زمینه فنای انسان و بقای او در اثر قرب و با خدا فراهم می‌شود زیرا روح، منسوب به خداست و امری غیرمادی و دارای تجرد است.

نکاتی درباره روح در نهج‌البلاغه:

۱. روح انسان چنان شریف است که منسوب و متعلق به خداست.
۲. روح انسان، به عالم بالا تعلق دارد و مشتاق پرواز به عالم ملکوت است.
۳. روح در هنگام مرگ، از بدن مفارقت می‌کند و ارتباط و تعلق آن با بدن قطع می‌شود و فرشتگان الهی، روح را بطور کامل تحویل می‌گیرند.
- ✓ هنگام خروج روح، نه ملک‌الموت دیدنی است و نه رفتن روح را می‌توان دید.

عقل:

- ✓ بخشی از انسان است که امور آگاهی، شناخت، تفکر، علم و فهم و درک را در بر می‌گیرد.
- ✓ عقل، ضد جهل و بی‌خردی است.
- ✓ عقل در اصطلاح به معنای قوه تدبیر زندگی و علم به مصالح و منافع و مضار امور برای نیل به سعادت است.
- ✓ عقل در اصطلاح فلسفه، به معنای قوه مدرک کلیات و نیز به معنای جوهری که ذاتا و فعلا مجرد است در مقابل نفس که ذاتا مجرد ولی از جهت فعل، مادی است، می‌باشد.
- ✓ علامه طباطبایی می‌فرماید: کلمه عقل در لغت به معنای بستن و گره زدن است و به همین مناسبت، ادراکاتی هم که انسان دارد و آنها را در دل پذیرفته و پیمان قلبی نسبت به آنها بسته، عقل نامیده‌اند.
- ✓ مدرکات آدمی و آن قوه‌ای که آدم در خود سراغ دارد و بوسیله آن، خیر و شر و حق و باطل را تشخیص می‌دهد، عقل نام دارد.
- ✓ در مقابل عقل، جنون و سفاهت و حماقت و جهل قرار دارد که مجموع آنها، کمبود نیروی عقل است.
- ✓ در قرآن، مراد از تعقل، ادراک توأم با سلامت فطرت است نه تعقل تحت تاثیر غریزه‌ها و میل‌های نفسانی.
- ✓ خداوند، عقل را نیرویی تعریف کرده است که انسان در دین خود از آن بهره‌مند می‌شود و بوسیله آنرا راه را بسوی حقایق معارف و اعمال صالح پیدا نموده و پیش بگیرد.

✓ قرآن، کلمه عقل را در علمی بکار برده که انسان، خودش بدون کمک دیگران به آن دست یابد و کلمه سمع را در علمی استفاده کرده که انسان به کمک دیگران آن را بدست می‌آورد البته با سلامت فطرت چون قرآن می‌فرماید عقل، عقلی است که با دل روشن توام باشد نه با دل کور.

✓ از دیدگاه علامه طباطبایی، عقل در قرآن دارای ۳ ویژگی قوه درک حق از باطل، قدرت تمییز خیر از شر و هدایت در مسیر دین است.

۱. جایگاه عقل:

✓ عقل، بطور مستقیم و بدون واسطه مورد خطاب الهی قرار می‌گیرد.

✓ بالاترین ثروت و سرمایه انسانی عقل است.

۲. نشانه‌شناسی عقل:

✓ خردمند کسی است که هرچیزی را در جای خود می‌نهد و خردمندی، حفظ کردن و بهره بردن از تجربه‌هاست.

✓ خردمند کسی است که راه‌های گمراهی را از رستگاری باز شناسد.

✓ خرد همچون شمشیر بران با تمایلات نفسانی مبارزه و مقابله می‌کند.

✓ فرستادن و پیام هرکس، بر میزان عقل او گواه است.

۳. کارکردهای عقل:

الف) نظارت بر امور و در نظر گرفتن جوانب و ابعاد مختلف آن (ب) فهم دقیق و تجزیه و تحلیل محتوای سخنان

ج) تدبیر و برنامه‌ریزی (د) قضاوت منصفانه (ه) رعایت اعتدال و میانه‌روی در امور و پرهیز از افراط و تفریط

و) مهار زبان و پرهیز از بازگویی همه شنیده‌ها و سخن گفتن پس از تأمل و تأیید عقل (ز) رازداری و حفظ اسرار

ح) احتیاط و دوراندیشی در مواجهه با دنیا و دوری از فریب آن (ط) گسترش دوستی‌ها

۴. تقویت عقل:

الف) استفاده از نور هدایت دین و خویش‌تنداری بر آن (ب) مشاوره با دیگران و دوری از خودرایی

ج) استفاده از موعظه و پند و اندرز خیرخواهانه دیگران (د) شکیبایی و بردباری به ویژه در مقابل نابخردان

ه) کم‌گویی و سکوت فراوان در اثر اشتغال به تفکر و اکتفا به سخن‌گویی در موارد لازم.

۵. آفات عقل:

الف) عشق حیوانی در اثر شهوت (ب) آرزو اندیشی و آرزوهای دور و دراز

ج) دنیاپرستی و تکیه کردن بر دنیا بیش از حد متعارف (د) هواپرستی و تحت اسارت یا حاکمیت هوس‌های زودگذر واقع شدن

ه) خشم و تندخویی (و) خودبینی و خودپسندی (ز) خودرایی و خودپسندگی بر دیدگاه خود

ح) فقر و تنگدستی (ط) شوخی و مزاح بیش از حد (ی) خفتن و رکود عقل (ک) نوشیدن شراب

۶. کرانمندی عقل:

الف) معرفت کامل خداوند و وقوف بر مرتبه ذات حضرت حق (ب) فرو رفتن در اسرار و مسائل قضا و قدر

قلب:

- ✓ در لغت به ۲ معنای خالص‌ترین و شریف‌ترین بخش هر چیز و باز گرداندن چیزی از جهتی بسمت دیگر است.
- ✓ براساس کتاب التحقیق، اصل معنای قلب، هرگونه تحول مادی یا معنوی، زمانی یا مکانی، در حالت، صفت یا موضوع چیزی است.
- ✓ وجه تسمیه کلمه قلب در انسان، به ملاحظه شریف‌ترین عضو حیاتی بدن یا از جهت اینکه بیشترین تغییر و تحول در آن اتفاق می‌افتد.
- ✓ قلب بصورت مجازی، به خود انسان و حقیقت او هم اطلاق می‌شود در حالی که روح و نفس، به جنبه تشخیص و تعیین انسان اشاره دارد.
- ✓ مبدا حیات در انسان، قلب آدمی است.
- ✓ قلب، اولین عضوی است که روح بدان متعلق شده است.
- ✓ قلب در یک سیستم فراشناختی، در سازمان روانی انسان است و که بالاترین مراتب شناخت، ادراک، عواطف و ایمان را به آن نسبت می‌دهند و یک نظارت و نگاه ارزیابی‌کننده درجه دوم نسبت به شناخت‌ها، عواطف و دریافت‌های جوانجی و معنوی انسان دارد.

۱. چیستی قلب:

- ✓ قلب، متغیر است از جهت احوالات مختلف و متضاد و نیز غلبه عواطف در اسناد به قلب و استعلائی آن.
- ✓ از نظر حضرت علی، قلب دارای ظرفیت بالا و مراتب والاست.

۲. کارکردهای عاطفی:

- ✓ تمام اعصاب سمپاتیک و پاراسمپاتیک که گیرنده و دریافت‌کننده اولیه هستند و مرکز لیمبیک در مغز که کار تجزیه و تحلیل پیام‌های عاطفی را بعهده دارد، ابزاری برای قلب است و قلب، بعنوان یک ساحت عالی فراشناختی در انسان، مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.
- ✓ یکی از مهمترین کارکردهای قلب، کنش‌های عاطفی است.

۳. کارکردهای شناختی:

- الف) قلب دارای چشم و گوش ویژه خود است
- ب) حکمت، باعث حیات قلب است.
- ج) اشتغال قلب به تفکر و یقین
- د) هر دلی، خردمند نیست
- ه) هدایت و راهیابی به حق
- و) قلب می‌تواند دارای اسراری باشد
- ✓ ریشه اصلی کفر و نفاق و عدم ایمان در قرآن، به عدم پذیرش قلبی بر می‌گردد.

۴. کارکردهای اخلاقی:

- الف) نظارت بر خود و محافظت از خود
- ب) تزکیه و تهذیب
- ج) دوری از دنیا و مظاهر آن
- د) دوری از تکبر و خودخواهی
- ه) احساس قناعت و رضایت
- و) تقوا و خویشنداری
- ز) سلامت و پاکدلی
- ✓ در کارکردهای اخلاقی نیز مواردی چون نظارت و تقوا بر جنبه استعلایی قلب و سیستم ارزیابی آن دلالت دارد.

✓ در کارکردهای اخلاقی قلب، دوری از دنیا و رذایل اخلاقی مانند تکبر و کسب فضایلی چون قناعت و رضایت نیز به سیستم کنترل کننده و نگاه درجه دوم قلب اشاره دارد.

۵. کارکردهای معنوی و دینی:

الف) ایمان، یک باور و پذیرش قلبی است
ب) قرآن و یاد خدا، زنگار قلب را می‌زداید و قلب را نورانی می‌کند
ج) دل با پند و اندرز الهی، حیات دوباره می‌یابد
د) محبت و دلدادگی به خدا
ه) دل‌های سوخته در حسرت دیدار حضرت دوست
و) دل‌های شیفته حق در درگاه او زاری می‌کنند
✓ دل، چیزی است که می‌تواند خدا را مشاهده کند و این دریافت، با علم حضوری است.
✓ قلب، ساحت و بخشی از انسان است که در امور عاطفی و علم حضوری مستقیماً وارد می‌شود و در امور شناختی با واسطه عقل و ذهن عمل می‌کند اما در امور اخلاقی و معنوی، تصمیم‌گیری نهایی پس از ارزیابی‌های شناختی و عاطفی بعهده قلب است یعنی بعنوان یک مرکز فراشناختی عمل می‌کند.

۶. آسیب‌شناسی قلب:

عوامل بیماری‌های قلب عبارتند از:

الف) عشق شهوانی، دل را بیمار می‌کند
ب) پراکندگی خاطر
ج) لجاجت و پافشاری بر موضع‌گیری باطل و نادرست
د) دورویی و نفاق و اختلاف زبان و دل، بندگی دنیا و اهتمام بسیار به آن افسردگی در پی دارد
ه) سستی و سهل‌انگاری و غفلت
و) ناتوانی در تفکر و اندیشه‌ورزی
ز) ترسیدن و دوری از مبارزه با دشمن
ه) آتش عصبیت و کینه‌ورزی
✓ قلب، مهمترین مرکز ادراکی و ارادی عاطفی – شناختی است
✓ در قرآن، نفاق، طمع‌ورزی به عرض و ناموس دیگران از مصادیق بیماری دل دانسته می‌شود.

انواع آسیب‌های قلب از دیدگاه امام علی عبارتند از:

الف) سخت‌دلی و قساوت قلب
ب) انکار قلبی
ج) کوردلی
د) دلی حیوانی
ه) قفل شدن دل
و) مرگ دل
✓ مهمترین دارو و درمان بیماری‌های قلب از نظر حضرت علی در ایمان، قرآن و به ویژه تقوا و یاد خداوند است.

فصل چهارم: معنای زندگی

تعریف معنای زندگی:

- ✓ ویکتور فرانکل، معنای زندگی را به احساس یا تجربه‌ای که هنگام پرداختن به فعالیت‌های مورد علاقه‌مان داریم و خود را متکی به چارچوب‌ها و تکیه‌گاه‌های قابل اتکایی چون مذهب و فلسفه می‌بینیم، تعریف کرده است.
- ✓ از نظر باتیستا و آلموند، معنای زندگی به ارزیابی شناختی و عاطفی فرد از زندگی در کلیت آن اشاره دارد.
- ✓ بامستر، تعریف معنای زندگی را مرتبط با ۴ نیاز اساسی می‌داند که عبارتند از هدفمندی در زندگی، احساس خود کارآمدی، داشتن مجموعه ارزش‌هایی که بتواند رفتار فرد را توجیه کند و وجود یک مبنای با ثبات و استوار برای داشتن نوعی حس مثبت خودارزشمندی.

اهمیت معنای زندگی:

- ✓ برخی جامعه‌شناسان، رواج نهیلیسم در غرب پس از رنسانس و نیز انواع اختلالات و بیماری‌های روانی را عمدتاً ناشی از ناتوانی افراد در یافتن معنای زندگی می‌دانند.
- ✓ از نظر حضرت علی، یگانه عامل ناتوانی افراد در یافتن معنای زندگی و سرانجام احساس پوچی و بی‌معنایی را دوری از مذهب و ناپدید شدن خدا از صحنه زندگی می‌داند.

پیشینه معنای زندگی در روانشناسی:

- ✓ از نیمه دوم قرن بیستم و در نتیجه رشد تفکرات وجودگرایی، وارد روانشناسی شده است.
- ✓ از نظر وجودگرایی، انسان در دنیایی زندگی می‌کند که از بسیاری جهات پوچ است.
- ✓ بزرگترین پوچی این است که انسان روزی می‌میرد و تمام دستاوردها، امیدها و آرزوهایش فراموش می‌شود.
- ✓ رولو می‌گوید برای اینکه فرد باید بتواند معنایی برای زندگی خود پیدا کند، اصطلاح دازاین‌گزینی را بکار برده است.
- ✓ از نظر وجودگرایان، انسان بطور همزمان در ۳ دنیای زیست‌شناختی، ارتباطی و شخصی زندگی می‌کند که دنیای شخصی، مهمتر از ۲ دنیای دیگر است.
- ✓ از نظر فرانکل، تحقق معنا در زندگی از ۳ راه امکانپذیر است که عبارتند از: انجام کارهای ارزشمند، کسب تجربه‌های والا و شیوه برخوردی که در مورد رنج و بیماری گزیده می‌شود.
- ✓ از نظر فرانکل، درد و رنج بهترین جلوه‌گاه ارزش وجودی انسان است.
- ✓ از نظر مازلو، معنای زندگی، خاصیت درون فردی دارد که در اثر نیاز ایجاد می‌شود.
- ✓ از نظر مازلو، نیازهای سطح بالاتر زمانی بعمل می‌آید که نیازهای سطح پایین‌تر ارضا شده باشند. بخشی از نیازهای سطح بالاتر را فرانیازها تشکیل می‌دهند.
- ✓ فرانیازها شامل موضوعاتی چون داشتن یک سیستم ارزشی، فلسفه و معنای زندگی و جهت‌گیری مذهبی است.
- ✓ ارضای فرانیازها در بزرگسالی، یکی از عوامل سلامت روانی است.
- ✓ یالوم نشان می‌دهد ناتوانی در احساس معنای زندگی، بر همه ابعاد شخصیت و رفتار فرد اثر می‌گذارد.

- ✓ ایجاد شرایط بهتر برای درک معنای زندگی، از جمله اهداف مهم روانشناسی مشاوره و بهداشت روانی بشمار می‌رود.
- ✓ اعتقادات و باورهای دینی و ارزش‌های فردی از مهمترین منابع معنای زندگی هستند.
- ✓ بین ضربه آسیب‌زا و فرایند اسناددهی معنا به زندگی، رابطه وجود دارد.

مبانی نظری معنای زندگی در نهج‌البلاغه:

۱. خدا و معنای زندگی:

- ✓ از جمله موضوعات مهم که در فهم و تبیین معنای زندگی اثر می‌گذارد، تصور یا برداشتی است که درباره خدا مطرح می‌شود.
- ✓ تصور و برداشت درباره خدا، ریشه در باورهای مذهبی افراد دارد و نگرش آنها را نسبت به هستی و زندگی نشان می‌دهد.
- ✓ رویکردهای الحادی از جمله دیدگاه وجودگرایی، انسان‌گرایی، پوچ‌گرایی، اثبات‌گرایی و برخی دیدگاه‌های جدیدتر نظیر فرا انسان‌گرایی با نفی وجود ماورای طبیعی در جهان، نقش خدا را در هستی انکار کرده‌اند.
- ✓ از نظر سارتر که شاید بتوان او را مشهورترین فیلسوف اگزیستانسیالیست دانست، انسان در جهانی تهی از خدا زندگی می‌کند.
- ✓ خداشناسی، مهمترین موضوع در نهج‌البلاغه است.
- ✓ یک راه مهم اثبات خدا این است که هر چیزی غیر از او، معلول است و در وجود و بقای خود، به او نیازمند است.
- ✓ با نفوذترین منبع معنای زندگی، باور به خداست.
- ✓ اعتقاد به خدا، بر نحوه نگرش انسان به زندگی و اینکه در موقعیت‌های خاصی چگونه عمل می‌کند، تاثیر می‌گذارد.
- ✓ ریشه پوچی و احساس بی‌معنایی در زندگی، به انکار خدا باز می‌گردد.
- ✓ حضرت علی، شناخت خدا را پایه و اساس دین و اعتقاد به یگانگی او را کمال دین‌باوری و مایه حیات نفس دانسته است.

۲. باورهای مربوط به دنیا و آخرت:

- ✓ وقتی در نهج‌البلاغه از دنیا بحث می‌شود، یکی از ۳ معنای زیر مدنظر است: محیطی که انسان در آن زندگی می‌کند، مرحله‌ای از حیات که با تولد آغاز و با مرگ خاتمه می‌یابد (به بعد زمان زندگی اشاره دارد و گاهی به عمر تعبیر می‌شود) و به مثابه موضوعی که انسان با آن ارتباط برقرار می‌کند.
- ✓ از نظر حضرت علی دنیا سراسر خیر است.
- ✓ حضرت علی در ارتباط با دنیا، ۲ نوع ارزیابی سطحی و عمقی را بکار گرفته است.
- ✓ ارزیابی سطحی اشاره به بررسی ظاهری و اولیه زندگی دارد.
- ✓ یکی از عواملی که باعث احساس پوچی و بی‌معنایی در زندگی می‌شود، ناتوانی افراد در تفسیر و تحلیل عمقی پدیده‌ها و رویدادهای زندگی است.
- ✓ یکی از مبانی و پیش‌فرض‌های اصلی نظریه دینی درباره معنای زندگی، پذیرش چالش‌های زندگی و نگاه خوشبینانه به آن است.

✓ در مقابل زندگی دنیوی، زندگی اخروی قرار دارد. زندگی اخروی، بخش مهمتر زندگی بوده و با اینکه نامرئی است، وسعت بیشتری دارد.

✓ اصل ۲ مرحله‌ای بودن زندگی، یک فرض عمده در نهج‌البلاغه است.

✓ برخی ویژگی‌های دنیای نکوهیده عبارتند از: دنیایی که باعث خسران، گناه و معصیت، نافرمانی خدا و جایی که در آن، فرد به بدی و فریبکاری مشغول شده و کنش‌وری عقل، تحت تاثیر شهوت قرار بگیرد.

✓ از نظر حضرت علی، ۲ نوع بودن در دنیا وجود دارد: بودن همچون مسافری که در حال کوچ و رفتن است و بودن به گونه‌ای که فرد جاودانه خواهد ماند.

✓ نحوه بودن در دنیا تحت عنوان سبک زندگی می‌گنجد و سبک زندگی، به برداشت از زندگی بستگی دارد.

الف) سبک زندگی اجتنابی (غیرفعال):

✓ این افراد، هیچگونه تلاشی برای پیشرفت در زندگی یا مقابله با مشکلات از خود نشان نمی‌دهند.

✓ با کناره‌گیری از مردم و اجتناب از کار، فعالیت و تلاش، خود را از هر نوع مسئولیت اجتماعی دور می‌کنند.

✓ حضرت علی، این نوع سبک زندگی را بسیار نکوهش کرده است.

✓ (ب) سبک زندگی دنیاگرایی (غفلت زده):

✓ بشدت به دنیا علاقه دارند و برای بدست آوردن مال دنیا حاضرند دست به هرکاری بزنند.

✓ از نظر حضرت علی، افراد مبتلا به دنیاگرایی، انگیزه لذتجویی بسیار نیرومندی دارند که خیلی فراتر از میل به ارضای نیازهای زیستی است.

✓ معمولاً از یاد خدا، مرگ، قیامت و حساب روز پسین غافل می‌شوند.

✓ از دیدگاه حضرت علی، دنیاگرایی، سلامت روانی فرد را مختل می‌کند.

✓ در روایات آمده است که دنیاگرایی، منشا هر بدی است.

✓ یکی از پیامدهای اصلی دنیاگرایی و دلبستگی به امور آن، مبتلا شدن به اضطراب جدایی در هنگام مرگ است.

ج) سبک زندگی زهدورزی (سودمند):

✓ فرد با بهره‌مندی از نعمت‌های دنیا، همواره کار مفید و سودمند انجام می‌دهد.

✓ زهدورزی هم نوعی نگرش و هم نوعی سبک زندگی است.

۳. هدف زندگی:

✓ احساس هدفمندی در زندگی، عامل نیرودهنده و جهت‌دهنده رفتار است.

✓ احساس هدفمندی از نگرش و باور فرد به هدفمندی آفرینش بطور کلی و هدفمندی انسان بطور ویژه ناشی می‌شود.

✓ هدف زندگی با ۲ ویژگی مشخص شده است: فراتر از خود زندگی است و از پیش تعیین شده است.

✓ هدف، عامل اصلی معنا بخشی به زندگی است.

✓ آنچه به زندگی معنا می‌دهد، هدف اصلی و غایی است نه هدف‌های کوچک.

✓ هدفگذاری، به شیوه انتخاب و نحوه برخورد فرد با موقعیت‌ها و شرایط واقعی زندگی اشاره دارد.

✓ حضرت علی از افراد خواسته‌اند اهدافی انتخاب کنند که دست‌یافتنی، در جهت ارضای نیازهای واقعی و به نحوی مرتبط با امور اخروی و هدف غایی زندگی باشند.

۴. مرگ و معنای زندگی:

- ✓ از نظر حضرت علی، مرگ جنبه ضروری زندگی است.
- ✓ ویژگی‌های مرگ در آموزه‌های دینی و نهج‌البلاغه عبارتست از: همگانی بودن، پایداری و عدم امکان بازگشت به دنیا، نامشخص بودن زمان آن، نبود کارکرد فیزیولوژیک بعد از مرگ، عدم امکان رفتار اختیاری بعد از مرگ.
- ✓ از نظر حضرت علی، بدن در فرایند مرگ از ۳ مرحله عبور می‌کند: از کار افتادن زبان، از کار افتادن گوش و در مرحله سوم با خروج روح از بدن، حالت مرگ بطور کامل رخ می‌دهد.
- ✓ در افراد مومن، مرحله پس از مرگ خوشایندتر از مرحله پیش از مرگ است.
- ✓ بطور کلی حضرت علی، بر تفسیر خوش‌بینانه از مرگ تاکید دارد و آن را نوعی فرایند انتقال فرد از یک مرحله زندگی به مرحله‌ای بالاتر می‌داند.
- ✓ حضرت علی، مرگ در راه خدا را بهترین نوع مرگ می‌داند و آن را از خدا آرزو می‌کند.
- ✓ ترس از مرگ، یک فرایند شناختی بیمارگون و مرضی است در حالی که بفکر مرگ بودن یک مسئله کاملاً بهنجار است که به رشد شناختی افراد مربوط می‌شود.
- ✓ عوامل مختلفی موجب ترس از مرگ می‌شوند که مهمترین آنها عبارتند از: فنا انگاری مرگ، دلبستگی به دنیا و احساس گناه.
- ✓ برای پیشگیری و اصلاح این باور غلط که مرگ، فنا شدن است، حضرت علی زندگی پس از مرگ را بعنوان یک اصل اساسی و انکارناپذیر مورد توجه قرار داده است.
- ✓ حضرت علی برای دلبستگی به دنیا، خودسازی، زهدورزی، پارسایی و عدم دلبستگی به دنیا را تجویز نموده‌اند.
- ✓ حضرت علی برای احساس گناه ناشی از مرگ، توبه و انتظار بخشش و رحمت و خوش‌بینی نسبت به خداوند را بکار برده‌اند.
- ✓ فراموشی یاد مرگ، نوعی مکانیزم دفاعی است که به موجب آن فرد می‌کوشد تجربه ناخوشایند مردن و پیامدهای آن از قبیل جدایی از دوستان، از دست دادن زندگی و سوال و جواب‌های مربوط به کارهایی که انجام داده است را نادیده بگیرد.

۵. احساس خود ارزشمندی:

- ✓ به اعتقاد روانشناسان، برای انسان هیچ حکم ارزشی مهمتر از داوری درباره خویشتن نیست و ارزیابی شخص از خویشتن در فرایند معنایابی زندگی تاثیرگذار است.
- ✓ تصویری که فرد از خویشتن دارد، بعنوان یکی از منابع مهم معنای زندگی پذیرفته شده است.
- ✓ حضرت علی روی این نکته که انسان از کرامت و ارزشمندی ویژه‌ای برخوردار است و باید آن را حفظ کند تاکید دارد.
- ✓ احساس بی‌ارزشی، اثر منفی روی رفتار، گفتار و عملکرد کلی فرد در زندگی بر جای می‌گذارد.

فصل پنجم: رشد در گستره زندگی

روانشناسی رشد (از دیدگاه نهج البلاغه): شاخه‌ای از علم روانشناسی است که به توصیف و تبیین تغییرات کمی و کیفی ابعاد جسمی، عاطفی، شناختی، رفتاری و معنوی انسان از زمان انعقاد نطفه تا مرگ و حتی پس از آن در زندگی پس از مرگ می‌پردازد.

دوره‌های رشد:

دوره اول) رشد پیش از تولد:

- ✓ از زمان انعقاد نطفه تا زمان تولد را در بر می‌گیرد.
- ✓ به ۳ مرحله قبل از جنینی (از لقاح تا جایگزینی تخم بارور شده در دیواره رحم که حدود ۲ هفته طول می‌کشد)، رویانی (از هفته دوم تا هفته هفتم که اندام‌های اصلی و دست و پا شکل می‌گیرد) و جنینی (از هفته هشتم تا تولد) تقسیم می‌شود.
- ✓ مراحل فوق در کلمات حضرت علی به ترتیب نطفه، علقه و جنین تعبیر شده است.
- ✓ از آیات و روایات دانسته می‌شود که رشد پیش از تولد، طی ۴ مرحله صورت می‌گیرد.

مرحله ۱) انعقاد نطفه تا ۴۰ روزگی:

- ✓ در کلمات حضرت علی، نطفه، اولین مرحله رشد محسوب می‌شود.
- ✓ نطفه از ترکیب اسپرم و تخمک بوجود می‌آید.
- ✓ به سلول‌های جنسی که مواد اولیه نطفه را تشکیل می‌دهند، منی گفته می‌شود.
- ✓ نطفه بعد از لقاح، مسیر خود را بسمت دهانه رحم طی کرده و برای ۳ الی ۴ روز در رحم شناور می‌ماند که به آن، لانه‌گزینی می‌گویند.
- ✓ رحم برای رشد نطفه حیاتی است و برای همین، به جایگاه امن تعبیر شده است.
- ✓ نطفه در این مرحله به صورت رشته‌های سفید رنگی است و از غلاف‌هایی پوشیده شده که جنین را محافظت می‌کند.
- ✓ از نظر حضرت علی، جنین بوسیله ۳ غشای موسوم به تاریکی‌های ۳ گانه پوشیده شده است.

مرحله ۲) ۴۰ تا ۸۰ روزگی:

- ✓ در آموزه‌های دینی، مرحله علقه نامیده می‌شود.
- ✓ در این مرحله، جنین موجودی شناور و مستقل در رحم نیست بلکه کامل چسبیده و وابسته به آن است و شاید به همین دلیل چسبنده بودن به رحم، به علقه تعبیر شده است.
- ✓ مواد غذایی از طریق گردش خون مادر به جنین می‌رسد.
- ✓ از نظر ساختاری، عضو رابط برای تغذیه جنین، جفت و بند ناف است. جفت و بند ناف که در مراحل رشد اولیه بصورت شبکه مویرگی مشاهده می‌شود، برای جنین حیاتی است.
- ✓ امام صادق می‌فرمایند که غذا و تنفس جنین از غذا و تنفس مادر تامین می‌شود.

مرحله ۳) ۸۰ روزگی تا ۱۲۰ روزگی:

- ✓ در این مرحله، تغییرات شگرفی رخ داده و به ۳ مرحله تقسیم می‌شود: ابتدا جنین بصورت پاره گوشتی است که لابلای آن مویرگ خونی چون توری بافته شده دیده می‌شود، سپس جنین مرکز اولیه استخوانی خود را پیدا می‌کند و در مرور زمان سلول‌های استخوانی ساخته می‌شود و در هفته‌های پایانی، ساختار استخوانی و اندام‌ها و انگشتان مجزایی که وجه تمایز شکل انسانی است، بوجود می‌آید.
- ✓ همزمان با روند استخوانی شدن در این مرحله، گوشت، پوست و مو روی جنین ظاهر می‌شود.
- ✓ به اعتقاد برخی مفسران، تعبیر مخلقه و غیر مخلقه در قرآن، تمایزهای اشکار بین اشکال دو مرحله از رشد در طول این دوره را نمایان می‌کند.
- ✓ غیرمخلقه اشاره به این است که جنین، موجودی است بسیار ابتدایی که نه دست و پا دارد و نه شکل مشخصی و فقط سیستم‌های ابتدایی بدنش رشد کرده‌اند.
- ✓ مخلقه زمانی صدق می‌کند که اعضای مختلف بدن شروع به شکل‌گیری می‌کنند و اعضای بدن نمایان می‌شوند.
- ✓ رشد جزئیات ظریف و کیفیت بخشی اعضای بدن نیز به این مرحله مربوط می‌شود که به این فرایند، شکل‌پذیری گفته می‌شود.
- ✓ در اواخر هفته شانزدهم (حدود ۴ ماهگی) جنسیت جنین مشخص می‌شود.
- ✓ در این مرحله، دستگاه‌های مختلف بدن که از قبل ناقص مانده، بطور کامل رشد می‌کنند.
- ✓ در این مرحله، هنوز جنین صدایی نمی‌تواند بشنود و یا به محرک‌های بیرونی پاسخ دهد ولی کم و بیش در حال حرکت است و در همین موقع، اصطلاح جنین، کاربرد واقعی خود را پیدا می‌کند.

مرحله ۴) از ۴ ماهگی تا تولد:

- ✓ جنین اکنون به مرحله‌ای رسیده که از لحاظ کیفی یعنی اینکه روح در او دمیده می‌شود، رشد می‌کند.
- ✓ در آموزه‌های دینی، شروع مرحله چهارم با دمیده شدن روح همزمان است.
- ✓ الگوی رشد قبل از دمیده شدن روح، تغییرات جسمی بود و بعد از آن، الگوی منحصر به فردی را دنبال می‌کند.
- ✓ در این مرحله، خطرناک‌ترین مسئله، نارس بودن و تولد زود هنگام نوزاد است.
- ✓ حداقل زمانی که جنین باید در رحم بماند، ۶ ماه است.
- ✓ زایمان طبیعی بعد از اتمام مراحل رشد جنینی و کامل شدن آن در حدود ۹ ماهگی صورت می‌گیرد.

دوره دوم) رشد کودکی:

مرحله ۱) تولد تا ۲ سالگی (شیرخوارگی یا کودکی اولیه):

- ✓ کودک با مجموعه‌ای از بازتاب‌های ذاتی از جمله مکیدن، متولد می‌شود.
- ✓ این مرحله، شیرخوارگی نامیده شده و بیانگر رابطه کودک و مادر بعنوان یک فرایند زیستی – عاطفی است.
- ✓ در ابتدای تولد، توانایی‌های شناختی کودک بسیار محدود است و به مرور زمان رشد می‌کند.

مرحله ۲) از ۲ تا ۷ سالگی (کودکی میانه):

- ✓ نوزاد پس از گرفته شدن از شیر، وارد مرحله جدیدی می‌شود. در این مرحله، پیشرفت کودکان را می‌توان در علاقه و تمایل آنها به بازی مشاهده کرد.
- ✓ این مرحله، سن بازی نیز نامیده می‌شود و می‌توان مفاهیم و آموزش‌های زیادی را بوسیله بازی به آنها آموزش داد.
- ✓ در روایات توصیه شده است که کودکان تا ۷ سالگی برای بازی، آزاد گذاشته شوند.
- ✓ همزمان با افتادن دندان‌های شیری کودک در حدود ۷ سالگی، پایان می‌یابد.

مرحله ۳) از ۷ تا ۱۲، ۱۳ سالگی (کودکی پایانی):

- ✓ در برخی روایات، ۷ سال دوم زندگی به فراگیری مهارت‌های خواندن و نوشتن اختصاص یافته است.
- ✓ بدلیل رشد توانایی‌های شناختی، حضرت علی کودک را یافع نامیده است. یافع در لغت به معنی پسر بچه‌ای است که هنوز به سن بلوغ نرسیده است.
- ✓ حضرت علی با بکار بردن اصطلاح حدث به معنی نوآموز، به قابلیت‌ها و ظرفیت‌های شناختی - تربیتی در این سن اشاره می‌کند.

دوره سوم) رشد نوجوانی:

- ✓ از ۱۳، ۱۴ سالگی شروع و تا ۱۸ سالگی به طول انجامیده و بلوغ جنسی در این مرحله تحقق می‌یابد.
- ✓ این مرحله را می‌توان مظهر رشد بایدها و نبایدهای اخلاقی دانست.
- ✓ شروع نوجوانی به سن تکلیف و ۷ سال سوم زندگی به دوره فراگیری معیارهای ارزشی نامگذاری شده است.
- ✓ نوجوانی، پلی بین کودکی و بزرگسالی تشبیه شده که فرد برای یافتن جایگاه خود بعنوان بزرگسال رشد یافته باید از آن عبور کند.
- ✓ رایج‌ترین خصوصیات دوره نوجوانی از نظر عاطفی عبارتند از: زودرنجی، تضادورزی، استقلال‌طلبی، آرمان‌گرایی و اینکه افراد زود تحت تاثیر قرار می‌گیرند.
- ✓ گرایش‌های مذهبی، روحیه همکاری و خدمت به دیگران نیز در آنها دیده می‌شود.
- ✓ رشد شناختی در مرحله نوجوانی قابل توجه است.

دوره چهارم) رشد جوانی:

- ✓ دوره‌ای از بزرگسالی است که در آن، فرد به رشد فیزیکی، هیجانی، اجتماعی، ذهنی و معنوی کامل دست می‌یابد.
- ✓ رشد جوانی از حدود ۱۸ سالگی شروع شده و بطور معمول تا ۳۰ سالگی به پایان می‌رسد.
- ✓ در نهج البلاغه برای اشاره به دوره جوانی، واژه شباب و غلام بکار رفته و معیار رشد جوانی، رفتار پخته داشتن در نظر گرفته شده است.

الف) شکل‌دهی به هویت شخصی:

- ✓ جوانی مستلزم یکپارچه‌سازی جنبه‌های مختلف هویت، حل تعارضات میان آنها و ایجاد شخصیتی رشد یافته است.

✓ هویت‌یابی نه در جوانی آغاز می‌شود و نه خاتمه می‌یابد ولی در این دوره به اوج خود می‌رسد.

ب) کسب مجموعه‌ای از ارزش‌ها و نظام اخلاقی بعنوان راهنمای زندگی:

✓ پس از هویت‌یابی، گرایش‌های معنوی و اخلاقی از مهمترین وظایف دوره جوانی محسوب می‌شود.

✓ در برخی روایات آمده است خداوند، جوانی را که جوانی‌اش را در راه بندگی خدا سپری کند، دوست می‌دارد.

ج آماده شدن برای وظایف و مسئولیت‌های دوره بزرگسالی:

✓ از تکالیف مهم این دوره، آمادگی برای وظایف و مسئولیت‌های بزرگسالی از جمله ازدواج و انتخاب شغل است.

✓ بیکاری و نداشتن علاقه به ازدواج، از آسیب‌های دوره جوانی محسوب می‌شود.

✓ (د) رسیدن به ثبات هیجانی:

✓ فرد در جوانی قادر به کنترل تکانه‌های غریزی از قبیل خشم، عصبانیت، پرخاشگری و تمایلات جنسی می‌شود.

✓ ثبات هیجانی از تکالیف رشدی دوره جوانی محسوب می‌شود.

✓ مستی جوانی که از کلمات حضرت علی است، حالتی است که در آن فرد نمی‌تواند از خود عمل یا پیامد آن، درک کاملی داشته باشد.

✓ بین فائق آمدن بر مستی جوانی و تکالیف رشدی دوره جوانی، رابطه وجود دارد.

✓ مستی جوانی، منبع انگیزشی نیرومندی برای فرد محسوب می‌شود و ناتوانی در کنترل آن، او را بسمت آشفتگی روانی به پیش خواهد برد.

✓ حضرت علی می‌فرمایند: از بین نعمت‌ها، دو چیز اهمیت بیشتری دارد یکی جوانی و دیگری سلامتی و تا کسی آنها را از دست ندهد، به ارزش آنها پی نمی‌برد.

دوره پنجم) رشد میانسالی:

✓ دوره‌ای است که از ۳۵،۳۰ سالگی شروع شده و تا ۶۰ سالگی ادامه می‌یابد.

✓ می‌تواند دوره‌ای برای غنی‌تر شدن زندگی فرد باشد.

✓ معمولاً علایق و مشارکت‌های اجتماعی در طی این دوره افزایش می‌یابد.

✓ کیفیت فرزندپروری، کارنامه معتبری است که شکست یا موفقیت آنان را بعنوان یک والد منعکس می‌کند.

✓ به عقیده اریکسون، میانسالی دوره تولید و زاینده‌گی است.

✓ از نظر حضرت علی، صرف فرزنددار شدن، تولید را تضمین نمی‌کند.

✓ نامه ۳۱ نهج‌البلاغه، دقیقاً در این سن و ناظر به تکالیف دوره میانسالی وارد شده است. حضرت در این نامه، از موضع پدری

مهربان، به فرایند فرزندپروری و انتقال تجارب خود به نسل‌های آینده علاقه و توجه جدی نشان داده است.

✓ معمولاً میانسالی، ثمربخش‌ترین دوره در کار حرفه‌ای فرد محسوب می‌شود.

✓ میانسالی می‌تواند دوره آرزوهای برآورده نشده نیز باشد.

دوره ششم) رشد سالمندی:

- ✓ معمولا بعنوان دوره ضعف و انحطاط در نظر گرفته می شود.
- ✓ مهمترین نشانه های پیری عبارتند از ضعف و ناتوانی جسمی، فرسودگی توانایی های شناختی، کاهش میل جنسی و از دست دادن توانایی تولید مثل.
- ✓ اریکسون اشاره می کند که افراد پیر همانطور که رفته رفته به مرگ نزدیکتر می شوند، درگیری چیزی می شوند که او، آن را مرور زندگی گذشته می نامد.
- ✓ از نظر امام، بیشتر سالمندانی که دوره پیری را پشت سر می گذارند، از زندگی خود راضی نیستند ولی سعی می کنند با آن کنار بیایند.
- ✓ از نظر حضرت علی، عدم احساس رضایت از گذشته و نداشتن زاد و توشه برای زندگی پس از مرگ، عامل اصلی ترس از مرگ بحساب می آید.
- ✓ مرگ ناخواسته و اجباری، جزء اصلی ترین رویدادهای استرس زای دوران پیری است.
- ✓ از نظر امام، مهمترین مسئله در دوره پیری، کنار آمدن با تنهایی، بیماری و پذیرش و آمادگی برای مرگ است.

نگرش نسبت به مرگ و مردن، تفاوت های فردی و فرهنگی:

- ✓ در جوامع اسلامی، نگرش سالمندان نسبت به مرگ و مردن در قیاس با افراد دیگر، اغلب فلسفی تر، واقع گرایانه تر و با اضطراب کمتر است.
- ✓ نگرش و نحوه برخورد افراد با مسئله مرگ، بطور معناداری با سطوح مذهبی بودن ارتباط دارد. افراد دارای سطوح بالاتر مذهبی، نگرش مثبت تر و سالم تری نسبت به مرگ و مردن دارند.
- ✓ حضرت علی می فرماید افرادی که از نظر ایمان ضعیف هستند، بیشتر دچار ترس از مرگ می شوند.
- ✓ مرگ عبارتست از مرحله انتقال، گذر و فرایندی که افراد از طریق آن به خدا نزدیکتر می شوند.
- ✓ ۲ نوع مرگ اصلی عبارتند از مرگ در راه خدا و مرگ طبیعی.
- ✓ مرگ در راه خدا که از آن به شهادت نیز تعبیر می شود، بهترین و ارزشمندترین نوع مرگ است.
- ✓ افراد مومن، علاقه و نگرش خود را به مرگ، با آرزوی شهادت در راه خدا نشان می دهند.

سالمندی و آمادگی برای مرگ و مردن:

- ✓ آمادگی برای مرگ و مردن، یکی از تکالیف اصلی دوره سالمندی محسوب می شود.
- ✓ آمادگی برای مرگ و مردن، شامل گسستن پیوندهای عاطفی و دلبستگی به مظاهر دنیوی است.
- ✓ در آموزه های دینی، آمادگی برای مرگ و مردن نه تنها شامل خیرات و صدقات و امور مالی است بلکه سایر انواع کمک های عاطفی و اجتماعی را نیز در بر می گیرد.
- ✓ توجه به سرنوشت گذشتگان، یکی از منابع شناختی آمادگی برای مرگ در این دوره به شمار می آید.
- ✓ از نظر حضرت علی، برنامه ریزی برای مرگ به اندازه برنامه ریزی برای زندگی و حتی مهمتر از آن است.

اوصاف و ویژگی‌های مرگ:

- ✓ ویژگی‌های مرگ در آموزه‌های دینی عبارتست از همگانی بودن، نامشخص بودن زمان مرگ، پایداری و عدم امکان بازگشت، امر وجودی و چیزی که هرگز با هستی و بقای انسان منافات ندارد و نبود کارکرد فیزیولوژیک و رفتار اختیاری پس از مرگ.
- ✓ مرگ مانند زندگی، امر وجودی و به منزله خوابیدن است که هرگز هستی و حقیقت انسان با آن از بین نمی‌رود.
- ✓ با مرگ، همه فرصت‌ها پایان می‌یابد.

سالمندی و تجربه مرگ:

- ✓ وجه بارز سالمندی، احساس نزدیکی به مرگ و سرانجام، تجربه آن است.
- ✓ به مرگی که تمام اندام‌های حیاتی از فعالیت باز می‌ماند، مرگ تام و دفعی گفته می‌شود.
- ✓ معنای دیگر مرگ عبارتست از تحلیل تدریجی نیروها و از کار افتادن سلول‌های بدن بر اثر فعالیت و گذر زمان.
- ✓ مرگ جامعه‌شناختی عبارتست از اختلال در کارکرد نظام اجتماعی. در این حالت، جامعه حیات و پویایی خود را از دست می‌دهد.
- ✓ مرگ روانی - معنوی نیز وقتی رخ می‌دهد که به رغم کارکردهای فیزیولوژیک، انسان کارکرد خود را بعنوان موجودی دارای عقل، اراده و نیروی انتخاب از دست می‌دهد.
- ✓ مرگ روانی - معنوی در نهج‌البلاغه بشدت نکوهش شده و از آن به مرگ واقعی تعبیر شده است.

دوره هفتم) رشد روانی پس از مرگ:

- ✓ آخرین دوره رشد از نظر روانشناسی تجربی، رشد بزرگسالی است.
- ✓ براساس نهج‌البلاغه، اگرچه فعالیت‌های بدنی همزمان با مرگ متوقف می‌شود ولی رشد جنبه‌های روانی انسان همچنان ادامه دارد.
- ✓ از نظر حضرت علی، نفس و روح انسان پس از مرگ، در شرایطی تغییر می‌کند، در مواردی تکامل پیدا می‌کند و در مواردی نیز رو به تنزل می‌رود.
- ✓ فرایند راهیابی نفس به مراتب بالاتر، در اصطلاح، استکمال نفس نامیده می‌شود.
- ✓ ملاصدرا در نظریه حرکت جوهری خود، به موضوع استکمال نفس اشاره کرده است. بر طبق این نظریه، نفس انسان در دنیا و بلکه در برزخ و عالم آخرت نیز رشد می‌کند.

نقش عمل در رشد روانی پس از مرگ:

- ✓ پایه‌گذاری یک سری سنت‌های پسندیده، صدقه جاریه و داشتن فرزند صالحی که به جای متوفا اعمال مستحبی انجام دهد، می‌تواند زمینه رشد روانی پس از مرگ را بصورت ارادی تسهیل کند.
- ✓ انس با قرآن و تلاوت آن نیز در رشد رونی پس از مرگ، تاثیر مثبت دارد.
- ✓ از امام صادق منقول است درجات بهشت به اندازه تعداد آیات قرآن است و هر که موفق به خواندن تعداد بیشتری از آیات قرآن شود، به مراتب معنوی بالاتری راه خواهد یافت.

فصل ششم: خانواده

خانواده، یکی از مهمترین نهادهای جامعه بشری است.

خانواده: یک واحد اجتماعی است که براساس ازدواج بین یک مرد و یک زن شکل می‌گیرد.

- ✓ در این تعریف، به عناصر اصلی خانواده یعنی همسران توجه شده است.
- ✓ خانواده به زن و شوهر و فرزندان و حتی شبکه‌های وسیع‌تر خویشاوندی شامل پدر و مادر، پدربزرگ و مادربزرگ، عمو، عمه، دایی، خاله و ... نیز اطلاق می‌شود.
- ✓ در نهج‌البلاغه، تعبیراتی همچون اهل، آل و عشیره به معنای دوم خانواده اشاره دارد.
- ✓ هدف اصلی روانشناسی خانواده، کمک به افراد در زندگی مشترک است که بتوانند با طیب خاطر و بطور مفید و کارآمد، کنار یکدیگر زندگی کنند.

شکل‌گیری خانواده:

- ✓ اساسی‌ترین مکانیسم شکل‌گیری خانواده، ازدواج است که مرد و زن براساس یکسری تعهدات و شرایط لازم، به زندگی مشترک تن می‌دهند.
- ✓ تنهایی، تنگی معیشت، آسیب‌پذیری اخلاقی و نقصان دینداری از مهمترین معایب مجردی از دیدگاه امام علی است.
- ✓ طبق نظر امام علی، همسررداری و ازدواج با اینکه مشکلاتی را به همراه دارد، ولی گریزی از آن نیست.
- ✓ حضرت علی، زن را در خانواده به گونه‌ای توصیف کرده که گویا نیش آن هم نوش است.
- ✓ مهمترین محاسن ازدواج از نظر حضرت علی عبارتست از: آرامش روانی، مصونیت از گناه، رشد معنی، ایمنی از شر شیطان، گشایش در روزی، احساس خودکارآمدی و تداوم نسل.

کارآمدی خانواده:

- ✓ مسئولیت‌پذیری، عشق، صمیمیت، تجربه باهم بودن و فرزندپروری از مهمترین کارکردهای خانواده محسوب می‌شود.
- ✓ کارآمدی خانواده به میزان موفقیت در زمینه‌های فوق بستگی دارد.

شرایط و زمینه‌های کارآمدی خانواده (از نظر حضرت علی):

۱. رعایت ملاک‌های انتخاب همسر:

- ✓ در روایات آمده است که زن مانند گردنبندی است که بر گردن افکنده می‌شود.
- ✓ براساس آموزه‌های دینی، دینداری، پایبندی به ارزش‌های اخلاقی از قبیل گذشت و تواضع در برابر همسر، نرم‌خویی، عفت و پاکدامنی، صداقت، حیا و بردباری از مهمترین ملاک‌های انتخاب همسر محسوب می‌شود.
- ✓ یکی از روش‌های معمول برای شناخت ویژگی‌های فوق، تحقیق درباره خود فرد و خانواده اوست.
- ✓ زیبایی چهره، اندام و موها، هوش و خردمندی، توانایی فرزندآوری و اصالت خانوادگی از ملاک‌های درجه دوم هستند.

✓ براساس آموزه‌های دینی، همانندی (هم‌کفو بودن) از نظر ویژگی‌های شخصیتی و باورها و ارزش‌های اخلاقی، یک شرط اساسی برای کارآمدی خانواده محسوب می‌شود.

✓ اینکه گفته می‌شود اگر حضرت علی نبود، همتا و همانندی برای حضرت زهرا یافت نمی‌شد، اشاره به ویژگی فوق دارد.

۲. سازگاری اولیه:

✓ سازگاری اولیه یعنی پایبندی به پاره‌ای از مقررات تا از این طریق بتوانند به حداکثر میزان رضایت دست یابند.

✓ سازگاری‌های اولیه به همسران کمک می‌کند تا به تفاهم مشترکی در زمینه مسئولیت‌های خانوادگی دست یابند.

✓ فرد باید خود پنداره با معنایی شکل دهد که افزون بر هویت شخصی گذشته، یک جهت‌گیری نسبت به آینده و هویت خانواده را شامل شود.

✓ هرچه انطباق و سازگاری‌های اولیه بین همسران بیشتر باشد، خانواده کارآمدتر خواهد بود.

✓ ناکارآمدی خانواده از تعارض و ناهمخوانی بین عادات و ارزش‌های شخصی که در گذشته شکل گرفته‌اند ناشی می‌شود.

۳. درک متقابل همسران:

✓ زنان معمولاً عاطفی‌تر هستند و از نظر قدرت درک، توانایی تجزیه و تحلیل، تصمیم‌گیری و حل مسئله در سطح پایین‌تری قرار دارند.

✓ حضرت علی می‌فرمایند که از مشورت کردن با زنان پرهیز چون آنها سست رای بوده و در تصمیم‌گیری ناتوانند.

✓ موارد فوق، نشان‌دهنده مبنای زیستی شخصیت و بیانگر این نکته است که بسیاری از تفاوت‌های زن و مرد را می‌توان براساس عوامل ژنتیکی توجیه کرد.

✓ از نظر حضرت علی، تفاوت در توانایی‌ها و کارکردهای شناختی و عاطفی زن و مرد در تعیین خط مشی‌های زندگی و انتظارات همسران از یکدیگر بسیار مهم است.

✓ از نظر حضرت علی، زن ریحانه (گیاه خوشبو) است. این تعبیر اشاره به این دارد که زنان مانند گل لطیف هستند و تاب و تحمل سختی‌ها را ندارند.

✓ زنان برخلاف مردان، به حمایت‌های عاطفی بیشتری احتیاج دارند.

۴. نقش‌پذیری در خانواده:

✓ اصطلاح نقش‌پذیری شامل وظایف و رفتارهایی می‌شود که هریک از زن و مرد در خانواده باید بعهده بگیرند.

✓ مدیریت و تامین معیشت، ارضای نیازهای زیستی، عاطفی، برنامه‌ریزی و تعیین اهداف و ارزش‌های کلی خانواده جزء مهمترین وظایف مرد می‌باشد.

✓ مرد باید بپذیرد که زن، امانتی از سوی خداست و باید در حفظ و نگهداری آن بکوشد.

✓ حضرت علی خطاب به فرزند خود، ترس از یاد خدا، آباد ساختن دل به یاد او، چنگ زدن به ریسمان الهی و پندآموزی و عبرت‌گیری از گذشتگان را توصیه کرده است.

✓ مهمترین وظایف زن در قبال همسر، سازگاری، ارضای نیازهای جنسی و عاطفی همسر، احساس رضایت از زندگی و تلاش در جهت حفظ منابع مالی خانواده است.

- ✓ تکبر، ترس و بخل که معمولاً برای مردان صفات ناپسند تلقی می‌شود، جزء بهترین صفات زنان است.
- ✓ وقتی زن روحیه بزرگ‌منشانه داشته باشد، هیچگاه به کسی جز شوهرش تسلیم نمی‌شود.
- ✓ صفت بخل در زنان باعث می‌شود از مال و دارایی همسرش خوب مواظبت کند.
- ✓ وقتی زن ترسو باشد، از انجام رفتارهایی که به آبروی ضرر می‌رساند، پرهیز خواهد کرد.
- ✓ یکی از اجزای هویت در آدمی، جنسیت و نقش‌هایی است که با آن ارتباط دارند.
- ✓ فرایند درونی کردن انتظارات نقش جنسی، همانندسازی نقش جنسی نامیده می‌شود.
- ✓ طبق آموزه‌های نهج‌البلاغه، از زنان انتظار می‌رود تا با نقش‌های همسری، مادری و کاری که در خانه انجام می‌دهند، شناخته شوند.

- ✓ شرکت در کارزار و نبرد با دشمنان (جهاد) بعهد مرد است در حالی که جهاد زن، خوب شوهرداری کردن می‌باشد.
- ✓ به اعتقاد حضرت علی، آسیب وقتی در کارکرد خانواده بوجود می‌آید که زن و مرد هرکدام از پذیرش نقش‌های خود در خانواده سر باز زنند.

۵. حفظ حریم خانواده:

- ✓ حفظ زندگی خصوصی و نشان دادن درجه صمیمیت در خانواده، قلمروی را فراهم می‌آورد که به خود ما اختصاص دارد.
- ✓ از نظر حضرت علی، همانگونه که آزاد گذاشتن زنان می‌تواند خطرناک باشد، راه دادن افراد غریبه و غیر قابل اعتماد در حریم خانواده نیز مشکل‌آفرین خواهد بود.
- ✓ حضرت علی معتقد است خیلی از لغزش‌های جنسی بخاطر رعایت نکردن ملاک‌های اخلاقی در روابط میان فردی است.
- ✓ در خانواده کارآمد، افراد بدنبال کسب دانش هستند، حلم‌شان از علم ریشه‌دارشان خبر می‌دهد و ظاهرشان حکایت از باطن دارد و خاموشی و سکوت‌شان در امور، گویای منطق حکمت‌آمیز آنان است.

۶. روابط مثبت در خانواده:

الف) روابط بین همسران:

- ✓ روابط مثبت بین همسران عبارتست از روابط نزدیک و صمیمانه که با ویژگی‌هایی همچون احترام، مدارا، ارزش‌گذاری به همدیگر و مهرورزی مشخص شده است.
- ✓ تحقیقات نشان می‌دهد ریشه بسیاری از مشکلات خانواده‌ها، به مسائل ارتباطی بین همسران بر می‌گردد.
- ✓ تنها راه خوشبختی خانواده‌ها، بکارگیری مهارت‌های ارتباطی سالم و رعایت احترام متقابل بین همسران است.

مولفه‌های نزدیکی روابط بین همسران:

۱) نزدیکی فیزیکی (کنار هم بودن):

- ✓ در قرآن، برای اشاره به نزدیکی فیزیکی از کلماتی مانند مباشرت به معنای تماس بدنی و جسمی ۲ نفر و نیز لباس بودن برای هم بکار رفته است.
- ✓ از نظر رسول خدا، نزدیکی فیزیکی و کنار هم بودن همسران از نظر معنوی را برتر از اعتکاف و عبادت در مسجد می‌داند.
- ✓ حضرت علی، بودن در کنار خانواده و کار کردن در شهری که خانواده فرد در آن زندگی می‌کند را ستوده است.

II) نزدیکی عاطفی:

- ✓ به توانایی همدلی و ابراز احساسات و عواطف همسران اشاره دارد.
- ✓ در روایات به مدارا، خوش رفتاری و خوش خلقی، ابراز احساسات مثبت نسبت به همسر و داشتن روحیه شاد و خوش مشربانه در خانواده تاکید شده است.

III) نزدیکی کارکردی:

- ✓ نزدیکی کارکردی (عملی) برای جنبه‌هایی از رابطه مورد استفاده قرار می‌گیرد که با زندگی روزانه زن و شوهر مرتبط است و شامل مشارکت در انجام وظایف، اطلاع از محل کار همسر، اداره و سازماندهی زندگی مشترک و حمایت از فعالیت‌های خانواده است.
- ✓ تقسیم وظایف بین همسران، بردباری و تحمل سختی‌های زندگی و همدمی و هم‌رازی، نشان‌دهنده نزدیکی عملی بین همسران در روایات محسوب می‌شود.

IV) نزدیکی جنسی:

- ✓ به میزان رضایت همسران از رابطه جنسی با یکدیگر اشاره دارد.
- ✓ در اسلام، هر کاری که رضایت همسران در پاسخگویی به نیازهای جنسی برآورده کند و در عین حال در چارچوب شریعت باشد، مجاز دانسته می‌شود.
- ✓ عرضه داشتن خود بر شوهر، مزاح و شوخی، ملاعبه و پاسخگویی فوری به نیازهای همسر، برخی از رفتارها برای رضایت همسران از رابطه جنسی در آموزه‌های دینی است.

ب) روابط بین والدین و فرزندان:

- ✓ در خانواده‌های کارآمد بدلیل وجود تعهد، نسبت به تربیت و ادب‌آموزی فرزندان بسیار سخت‌کوش هستند و نیازهای عاطفی و شناختی فرزندان خود را برآورده می‌کنند.
- ✓ از نظر اسلام، بخش عمده‌ای از نیازهای کودک را نیازهای عاطفی او تشکیل می‌دهد.
- ✓ حضرت فاطمه با شعر خواندن و بازی با فرزندان، به آنها مهر می‌ورزید.
- ✓ روابط صمیمانه پیامبر با حضرت علی که بدلیل مشکلات اقتصادی و معیشتی خانواده، تحت سرپرستی آن حضرت بودند، از جمله سیره اسلام در برخورد با کودکان است.
- ✓ در آموزه‌های دینی، به احترام، ابراز محبت و داشتن روابط صمیمی با فرزندان به ویژه در دوره کودکی و نوجوانی توصیه شده است.
- ✓ خدای متعال در پاسخ حضرت موسی مبنی بر برترین اعمال نزد وی، دوست داشتن کودکان را بهترین اعمال می‌داند.
- ✓ از امام صادق نقل شده که خداوند در اثر مهرورزی والدین به فرزندان‌شان، آنها را مورد رحمت قرار می‌دهد.
- ✓ در برخی روایات، نگاه به فرزند از روی مهر و محبت، عبادت شمرده می‌شود.
- ✓ پیامبر می‌فرماید خداوند پیامرز بنده‌ای را که فرزندش را با احسان و رفتار صمیمانه، یاری کند و به تعلیم و تربیت او پردازد.

✓ پیامبر می‌فرماید فرزندان خود را ببوسید زیرا برای هر بوسه، درجه‌ای در بهشت خواهید داشت که فاصله هر درجه تا درجه دیگر، پانصد سال راه است.

۷. ارضای نیازهای خانواده:

- ✓ ارضای درست و به موقع نیازهای اعضای خانواده، در کارآمدی خانواده نقش اساسی دارد.
- ✓ از نظر حضرت علی، بهترین افراد کسانی هستند که به نیازهای افراد تحت تکفل‌شان در خانواده توجه دارند و در صدد ارضای آنها هستند.
- ✓ مهمترین بخش نیازهای خانواده، نیازهای عاطفی آنهاست که شامل محبت، احترام، همدلی و همدردی می‌شود.
- ✓ پیامبر می‌فرماید هر که در راه تامین معیشت خانواده تلاش کند، خداوند بر هر گام او در این راه، اجر و ثواب خواهد داد و چون از کار فارغ شود، آمرزیده گردد.
- ✓ در برخی روایات، کار کردن برای تامین معیشت خانواده، نوعی جهاد در راه خدا محسوب می‌شود.
- ✓ از نظر پیامبر، بهترین افراد کسانی هستند که با اعضای خانواده، برخورد خوب و شایسته داشته باشند و برای تامین معیشت آنها تلاش کنند.
- ◀ از نظر نهج‌البلاغه، خانواده مهمترین نهاد اجتماعی است.

تعالی و رشد در خانواده:

- ✓ از نظر حضرت علی، یکی از اهداف مهم دین اسلام، تعالی و رشد خانواده است.
- ✓ مهمترین هدف خانواده، خوشبختی است.

۱. تعهد در خانواده:

- ✓ تعهد در معنای عام خود، پایبندی به همه توافقات و برنامه‌های از پیش تعیین شده بوسیله همسران را در بر می‌گیرد.
- ✓ امام صادق می‌فرماید از سعادت مرد، این است که به وظایف و تعهدات خود نسبت به همسر و فرزندان عمل کند و خود، شخصا مدیریت و سرپرستی زندگی آنها را بعهده بگیرد.
- ✓ از نظر حضرت علی، کسی که به تعهداتش عمل نکند، خدا را به یقین باور نکرده است.
- ✓ در ادای حقوق و عمل به تعهدات خانواده، یک ملاک بیشتر نیست و آن اینکه همسران، هرکدام، خود را میزان و وسیله سنجش قرار دهند.
- ✓ حضرت علی، نیکی به پدر و مادر را بزرگترین فرضیه شمرده است.
- ✓ از نظر کارکردی، نیکی به پدر و مادر، به رشد و تعالی خانواده کمک می‌کند.

۲. معنویت در خانواده:

- ✓ از نظر اسلام، پایه و اساس زندگی خانوادگی بر معنویت بنا شده است.
- ✓ از نظر حضرت علی، خانواده زمانی از آسیب‌ها مصونیت پیدا می‌کند که شرایط معنوی در خانواده‌ها ایجاد شود.
- ✓ از نظر اسلام، همه افراد بصورت فطری، گرایش‌های معنوی دارند.

- ✓ اساسی ترین مکانیسم پرورش معنویت، در خانواده و از سوی والدین است.
- ✓ رفتارهای عبادی و اخلاقی مرتبط باهم، زمانی که به صفات پایدار در افراد تبدیل می شوند، به تعالی و رشد خانواده کمک می کنند.
- ✓ از نظر حضرت علی، زندگی بدون معنویت ارزشی ندارد.

روابط خانواده ها:

- ✓ کارآمدی خانواده در سطح کلان، به توانایی آن در برقراری ارتباط سالم و رضایت بخش با خانواده های دیگر از جمله همسایه ها و کسانی که قرابت نسبی یا سببی دارند بستگی دارد.
- ✓ در آموزه های اسلامی به صله رحم و روابط حسنه با همسایه ها توصیه شده است.
- ✓ از نظر حضرت علی، یکی از نشانه های خانواده کارآمد و مطلوب این است که همسایه ها از دست و زبان آنها در امان باشند.
- ✓ حضرت علی، حق همسایه را در کنار حق قرآن ذکر و به رعایت و پاسداشت آن توصیه کرده است.
- ✓ حضرت علی، تعامل و رفت و آمد با خویشاوندان را بعنوان یک نیاز اجتماعی بر می شمرد که هیچ چیزی نمی تواند جای آن را بگیرد.
- ✓ یکی از کارکردهای روابط خویشاوندی، دریافت حمایت اجتماعی است.
- ✓ علاوه بر دریافت حمایت اجتماعی، روابط خویشاوندی، نیاز ما به ریشه دار بودن را نیز ارضا می کند.
- ✓ نیاز به ریشه دار بودن، به نیاز مستمر ما به پیوندجویی اطلاق می شود که از طریق آن می توانیم احساس هویت کنیم.

آسیب شناسی خانواده:

۱. باز بودن سیستم خانواده:

- ✓ باز بودن سیستم خانواده موجب می شود هرکسی ب راحتی بتواند وارد این سیستم شود و ارزش های خانواده را مورد دستبرد قرار دهد.
- ✓ حضرت علی، حفظ حریم خانواده و پیشگیری از رفت و آمد افراد غریبه به داخل سیستم و آزاد گذاشتن زنان برای بیرون رفتن و تعامل با نامحرمان را بشدت نکوهش کرده است.

۲. تعارض بین همسران:

- ✓ حضرت علی برای پیشگیری و حل تعارض زناشویی، به شناخت ویژگی ها و توانایی های همسران از یکدیگر توصیه کرده است.

۳. اختلال در روابط جنسی بین همسران:

- ✓ داشتن روابط جنسی رضایت بخش می تواند به کارآمدی خانواده کمک کند.

رویکردهای نظری به تفاوت‌های زن و مرد:

- ✓ این نکته که افراد در رفتارهایشان با یکدیگر تفاوت دارند، از گذشته‌های بسیار دور آشکار شده و در روانشناسی به روانشناسی افتراقی معروف است.
- ✓ نظریه‌های روانشناختی سنتی، این مسئله را که مرد هنجار و زن انحراف از این هنجار است را مطرح کرده‌اند.
- ✓ موضع فروید درباره زنان کاملاً منفی و بدبینانه است.
- ✓ مفهوم غبطه آلتی و این برداشت که در زنان، فرامن بطور ضعیفی شکل می‌گیرد و آنها درباره بدن‌شان احساس حقارت دارند، نگرش‌های مربوط به زنان تغییر کرده است.
- ✓ هورنای از جمله کسانی است که بخاطر اختلاف بر سر موضوع روانشناسی زن، از فروید جدا شد.
- ✓ به اعتقاد هورنای، مردان بدلیل توانایی مادر شدن زنان که آنها را از نظر فیزیولوژیکی نسبت به مردان برتر می‌سازد، به آنان حسادت می‌ورزند. بدین ترتیب، وی به غبطه رحمی در مردان باور داشت.
- ✓ به اعتقاد هورنای، اینکه زنان خود را حقیرتر از مردان می‌دانند را مانند فروید بر مبنای زیستی نمی‌داند. بلکه اعتقاد داشت که احساس بی‌ارزشی در زنان بدلیل عوامل اجتماعی و فرهنگی است.
- ✓ طرفداران نظریه یادگیری اجتماعی بر نقش عوامل فرهنگی در تفاوت‌های جنسیتی تاکید می‌کند.
- ✓ ساندرابم، تفاوت‌های زن و مرد را براساس طرحواره جنسیتی توصیف می‌کند.
- ✓ منظور از طرحواره جنسیتی، آمادگی یا پیش زمینه‌ای است که هریک از ما برای پردازش اطلاعات مربوط به جنسیت در اختیار داریم.
- ✓ عوامل زیستی و مغزی، نقشی اساسی در تفاوت‌های زن و مرد دارند.

یافته‌های تجربی در زمینه تفاوت‌های زن و مرد:

- ✓ مردان در استدلال ریاضی و زنان در محاسبه ریاضی، نمره بالاتری می‌گیرند.
- ✓ مردان در تکالیف مربوط به روابط فضایی و زنان در تکالیفی که مستلزم سرعت ادراکی است، بهتر عمل می‌کنند.
- ✓ مردان در مهارت‌های هدف‌گیری و زنان در مهارت‌هایی که مستلزم هماهنگی دقیق حرکتی است، کارایی بیشتری از خود نشان می‌دهند.
- ✓ در قسمت هوش کلامی، زنان بر مردان برتری دارند و در قسمت هوش غیر کلامی، مردان بر زنان.
- ✓ در یادگیری، زنان بیشتر سبک منفرد با ترویج سبک حرکتی را انتخاب می‌کنند.
- ✓ پرسش تاییدی عبارت کوتاهی است که در پایان جمله خبری می‌آید و آن را سوالی می‌کند.
- ✓ احترام به خود در دوران نوجوانی هم در پسران و هم در دختران کاهش می‌یابد که در دختران بیشتر است.
- ✓ عوامل زیست‌شناختی که بر تفاوت‌های زن و مرد تاثیر می‌گذارند عبارتست از تفاوت‌های مغزی و هورمون‌ها.

تفاوت‌های مغزی در زنان و مردان:

- ✓ اندازه هسته قدامی هیپوتالاموس در مردان، ۲ برابر زنان است.

✓ تفاوت‌های جنسیتی در هیپوتالاموس ممکن است هم بر رفتار جنسی و هم رفتار پرخاشگرانه در زن و مرد تاثیر داشته باشد.

✓ تحقیقات نشان می‌دهد نیمکره‌های مغز زنان نامتقارن بوده و بخش خلفی جسم پینه‌ای نیز در آنها بزرگتر است.

تاثیر هورمون‌های جنسی در تفاوت‌های زن و مرد:

✓ هورمون‌های جنسی مردانه، تستوسترون و هورمون‌های جنسی زنانه، استروژن و پروژسترون نامیده می‌شود.

✓ به اثراتی که هورمون‌های درون‌ریز در طی دوره جنینی رخ انجام می‌دهند، اثرات سازمان‌دهنده عنوان کرده‌اند چون هورمون‌ها در این دوره یک اثر نسبتاً دائمی در سازمان‌بندی برخی ساختارها بر جای می‌گذارند.

✓ اثرات هورمون‌ها در بزرگسالی، اثرات فعال‌کننده نامیده می‌شود زیرا آنها، رفتارهای خاصی را برانگیخته یا خنثی می‌کنند.

✓ ترشح هورمون‌های جنسی در دوره جنینی، بر رفتار جنسی و پرخاشگری اثر می‌گذارد.

✓ افزایش هورمون‌های جنسی در هنگام بلوغ، مسئول ظاهر شدن ویژگی‌های جنسی ثانوی در افراد است.

✓ میزان تستوسترون زنان فقط یک ششم میزان تستوسترون موجود در خون مردان است.

✓ بالا بودن سطح استروژن در ابتدای دوره قاعدگی با افزایش قدرت بیان و توانایی‌های حرکتی و همین‌طور کاهش توانایی فضایی رابطه دارد.

✓ برخی محققان، کارکرد نیمکره‌ها و فرآیند جانبی شدن را به کنش هورمون‌های جنسی به ویژه تستوسترون نسبت داده‌اند.

✓ از نظر محققان، تستوسترون، رشد نیمکره چپ را کند کرده و اجازه می‌دهد نیمکره راست بیشتر رشد کند.

✓ زنان در توانایی گفتاری برتری دارند چون فعالیت تستوسترون از رشد نیمکره چپ در آنها جلوگیری نکرده است ولی از نظر استعداد توانایی تجسم فضایی، فقیرتر هستند چون نیمکره راست آنها تجربه و رشد اجباری برای جبران و سرکوبی رشد نیمکره چپ را نداشته است.

➤ براساس آموزه‌های دینی، ملاک برتری افراد تقواست.